HINN HVÍTI LÓTUS

GUNNAR DAL

HINN HVÍTI LÓTUS

INDVERSK HEIMSPEKI

ÚR SÖGU HEIMSPEKINNAR

FJÓRÐA BÓK

Reykjavík 1962
PRENTSMIÐJA JÓNS HELGASONAR

GUNNAR DAL:

Vera, ljóð, 1949
Sfinxinn og hamingjan, ljóð, 1953
Rödd Indlands, 1953
Þeir spáðu í stjörnurnar, 1954
Sfinxinn og hamingjan, 2. útg., 1954
Sókrates, 1957
Spámaðurinn (þýdd ljóð), 1958
Októberljóð, 1959

Saga heimspekinnar:
Leitin að Aditi, 1961
Tveir heimar, 1961
Líf og dauði, 1961
Hinn hvíti Lótus, 1962

Ljós Asíu

Í borginni Kapilavastu, norður við rætur Himalajafjalla, fæddist fyrir meir en tvö þúsund og fimm hundruð árum spámaður, sem kallaður hefur verið „ljós Asíu". — Nafn hans var Siddhartha. — Síðar var hann kallaður Gautama Búdda. Köllun hans var að losa mannfólkið undan oki þjáninga sinna og vísa því veginn til betra og hærra lífs.

Í héraði hans (lítið eitt norður af Bihar) bjó bændaþjóð. Þessir bændur voru örsnauðir menn, þeir fátækustu af hinum fátæku á Indlandi. Undir brennandi sól gengu þeir berum fótum eftir viðarplóg sínum og erjuðu landið. — Þeir ræktuðu rís og sykurreyr. — Baðmullarklút, sem þeir vöfðu um lendar sér, áttu þeir einan fata. Þeir bjuggu í kofum, sem fléttaðir voru saman úr strái eða reyr og þéttaðir

með leir og mykju. Sofið var á gólfinu. Rúm, borð eða stól þekktu þeir ekki. Sitjandi á gólfinu með krosslagða fætur neyttu þeir matar síns og notuðu aðeins guðsgafflana. Þegar vel áraði og hvorki flóð né þurrkar eyddu uppskerunni, gat þetta fólk leyft sér að eta næstum fylli sína af sykurreyr, rís, grænmeti — og salti.

Þessir fábrotnu réttir voru stundum krydd-aðir með gömlum þurrkuðum fiski, sem lyktað var af á máltíðum. — En þegar illa áraði og uppskeran brást, og það var næstum eins algengt og hitt, barði hungurvofan að dyrum og mannfólkið féll.

Það þekkti heldur enga vörn við mörgum og illkynjuðum sjúkdómum, sem hrjáðu þessar byggðir, nema þulur töframannsins. Dag og nótt brunnu líkeldarnir við fljótið, sem skolaði af náð sinni ösku þessara vesalinga til hafs.

En í þessum héruðum á Indlandi, þar sem mannfólkið jafnvel enn í dag á við sárustu örbirgð að búa, hefur landið fóstrað hina ríkustu menn. Bændurnir áttu ekki landið. Það var eign fárra manna og þessir fáu menn leigðu það bændunum og tóku í rentu helming eða þriðjung uppskerunnar, sem þeir síðan söfn-

uðu í sínar hlöður. Þessir auðugu landeigendur voru kallaðir *raja* eða *maharaja*, er þýðir konungur. Þeir eins og brahmanarnir, prestarnir, þeir æðstu af hinum fjórum stéttum hins gamla indverska þjóðfélags, voru vel efnum búnir og lifðu í allsnægtum og munaði.

Faðir Gautama var einn þessara auðugu landeigenda maha-raja („mikli konungur").

En unglingnum, sem reikaði undir greinum mangótrjánna í aldingarði föður síns og hlaut í vöggugjöf allan veraldlegan auð og hamingju, leið þó ekki vel. — Hann hafði séð bændurna vinna á ekrum föður síns, séð þá, konur þeirra og börn deyja hungurdauða, séð farsóttir hertaka byggðina og umkomulaus gamalmenni, sem enginn sinnti, ganga milli manna og betla sér mat, unz dauðinn batt enda á sult þeirra. Hann hafði séð ágirnd og hræsni prestanna, brahmananna, sem þóttust kenna fólkinu lífspeki, en tóku aðeins b rauð þess. Hann hafði séð mannlegt umkomuleysi í þúsund myndum og í dekkri litum en Vesturlandabúann grunar, að hægt sé að finna á þessari jörð. Þess vegna hafa Vesturlönd e. t. v. aldrei skilið Gautama Búdda til fulls, hvað hann átti við, þegar hann talaði um þjáninguna.

Hinn ægilegi veruleiki þessa mannlífs lét unglinginn Gautama aldrei í friði, þótt hann ætti sjálfur við allsnægtir að búa. Þjáning þessa fólks fylgdi honum eins og vofa hvert sem hann sneri. — Stundum var andlit hennar ásakandi: Gautama, hvaða rétt hefur þú til að lifa í sællífi á nægtum þess brauðs, sem aðrir öfluðu og aðra skortir? — Ef aðrir voru dæmdir til hlutskiptis almúgamannsins, hví skyldi hann þá tilheyra yfirstétt, sem aðeins þyngdi byrðar þeirra? — En oftast var þó svipur hennar biðjandi: Gautama, hjálpa þú okkur. Gautama, er engin leið frá hörmungum okkar til betra lífs? Gautama . . .

Og Gautama yfirgaf kóngshöllina og aldingarðinn, einnig konu sína og barn. Hann var þá 29 ára að aldri. Mannfólkið þjáðist. Hann varð að hjálpa því. Hin skrautlegu klæði sín gaf hann betlara, sem á vegi hans varð og klæddist sjálfur bómullarklút almúgamannsins. — Síðan hélt Gautama út í miskunnarlausa veröld fátæklingsins til þess að frelsa heiminn og losa manninn undan oki þjáninga sinna.

Hann leitaði fyrst á fund fræðimanna og spekinga, sem söfnuðu um sig hóp lærisveina og glímdu við gátuna um eðli hins yfirskilvit-

lega: Er veröldin eilíf? Er hún stundleg? Er hún ótakmarkanleg? Er sálin sama og líkaminn? Lifir sá, sem þekkir Vedabækur, eftir dauðann? Er hann bæði dauður og lifandi eftir dauðann? Er hann hvorki dauður né lifandi eftir dauðann? Hinir vísu menn skeggræddu um allt þetta fram og aftur. Hver hélt fram sinni skoðun og hver studdist við sína fræðibók. Gautama hlustaði vandlega á tal allra þessara manna og kynntist í þaula öllum hinum margbreytilegu skoðunum og skoðanamun þeirra. — Síðan yfirgaf hann þá. Mannfólkið þjáðist, og köllun hans var að hjálpa því til betra lífs. Þessi heilabrot hjálpuðu engum. Auk þess komst hann að þeirri niðurstöðu, að tilgangslaust væri fyrir skynsemina að glíma við gátu hins yfirskilvitlega. Það þarf eyru til að heyra með! Ekkert annað líffæri getur komið í þeirra stað og skynjað hljóð. Á sama hátt þarf yfirskilvitlega andlega sýn til þess að kanna hið yfirskilvitlega. — Skynsemin getur ekki komið í hennar stað.

Allir þessir vísu og skriftlærðu menn minntu hann á söguna um gömlu blindu mennina, sem deildu um sköpulag fílsins.

Og Gautama yfirgaf heimspekingana og hélt

til Uruvelaskóga til að ígrunda þar í einverunni, hvaða leið væri til undan oki þjáninganna.

Á þessum eyðilegu slóðum lenti Gautama í hópi flóttamanna frá heimi veruleikans. Þetta voru næmgeðja menn, sem séð höfðu ömurleika og vonleysi mannlífsins og hugðust geta sloppið undan því yfir í annan og betri heim. Þeir höfðu krufið mannsálina og kannað starfsemi hennar. Niðurstaða þeirra var, að stormar mannlegra hvata og girnda sneru vindmyllum lífs og dauða og hjóli endurfæðinganna. Með því að lægja þessa storma og sigrast á hvötum sínum og girndum með meinlætalifnaði hugðust þeir fá frið, lausn undan oki þjáninganna og öðlast nirvana, sem í þeirra augum var eilíf paradís.

Gautama tileinkaði sér kenningar og reynslu meinlætamannanna og kynntist hugmyndum þeirra og vísindum nákvæmlega. Síðan varpaði hann því öllu fyrir borð. — Gautama var ekki á flótta frá veruleikanum. Hann var í sókn. Þessir menn hugsuðu aðeins um betri tilveru sjálfum sér til handa. Ef Gautama leitaði aðeins eigin hamingju, hefði hann aldrei yfirgefið hóglífi föðurhúsanna. Ef hann leitaði aðeins eigin

hamingju, hefði hann ekki snúið aftur eftir að hann öðlaðist nirvana.

Tilgangur Gautama var ekki að frelsa sjálfan sig heldur meðbræður sína. Mannfólkið þjáðist og köllun hans var að vísa því veginn til betra lífs, en ekki að leita sinnar eigin hamingju og yfirgefa það síðan.

Eftir sex ára dvöl í Uruvelaskógum hélt Gautama til byggða. Hann var nú þrjátíu og fimm ára að aldri. Hann hafði gengið í gegnum mannlega reynslu, vaxið upp úr heimspeki og þrautkannað sjálfstamningu og vísindi meinlætamannsins. Hann hafði vaxið frá einfaldleika hins venjulega manns upp til margbreytileika heimsins — og síðan aftur vaxið upp úr honum upp til einfaldleikans aftur, að þessu sinni einfaldleika djúphyggjumannsins, hins sanna meistara.

Enn hafði Gautama að vísu ekki fundið veginn til hamingjunnar, en fylling tímans var í nánd. — Gautama át og drakk og endurheimti líkamshreysti sína, eftir þrautir meinlætalifnaðarins, sem næstum höfðu kostað hann lífið.

Hann settist að undir tré einu, sem síðan var kallað Bodhinanda. Hann sneri andliti sínu til

austurs, þar sem sólin reis hvern morgun og strengdi þess heit að rísa ekki úr sæti, fyrr en hann hefði öðlazt sjálfsþekkingu.

Í sjö vikur sat Gautama undir greinum Bodhinanda og einbeitti hug sínum til hins æðsta máttar. Dagarnir komu og fóru og hver þeirra virtist færa hann litlu nær marki. En eins og skýjaþykkni, sem hylur sólarsýn, greiðist smám saman fyrir rísandi sól, unz geislar hennar brjótast skyndilega í gegn — eins brauzt sól hinnar æðstu vitundar skyndilega í gegnum skýjaflóka hinnar lægri náttúru og Gautama varð uppljómaður af hinum innri veruleika. Hann varð Búdda. Hinn áttundi Búdda, sem gist hefur þessa jörð. Hann sá alla tilveruna og mannlífið í nýju ljósi. Allar hinar gömlu ráðgátur hugans hurfu og virtust meiningarlausar. Hér ríktu engar sorgir meir. Lífið var óumræðilega einfalt og gott og þó svo fjarskylt hinni gömlu veröld mannlegra skynfæra og skynsemi. Þessi nýi veruleiki var fullur hamingju og friðar í stað stríðs og þjáninga. — Og vegurinn til þessa lífs var hverjum manni fær. Þessi hamingja gat orðið hvers manns eign.

Og Búdda lokaði til hálfs hliðum hinnar nýfundnu paradísar og hvarf aftur til jarðneskrar

þjáningar til þess að vísa mannfólkinu inn á braut lífshamingjunnar.

Hann hélt fyrst til Úruvelaskóga til þess að hitta aftur félaga sína, meinlætamennina. Þegar þeir sáu hann nálgast, ræddu þeir um það sín á milli, að Gautama væri ekki lengur helgur maður, heldur hefði hann rofið eiða sína sem meinlætari og gefið sig á vald veraldslegs munaðar og óhófs í mat og drykk. — Þeir komu sér saman um að heilsa honum ekki og taka hann ekki aftur í sinn hóp. En þegar hann kom til þeirra, urðu þeir snortnir þeim mildu töfrum, sem honum fylgdu og öll andúð þeirra hvarf. Þeir stóðu upp og fögnuðu honum sem gömlum vini.

Búdda skýrði þeim frá reynslu sinni, að hann hefði fundið veginn til frelsunar. Með því að ástunda góðvild til alls hins skapaða, boðaði hann, hef ég öðlazt lausn. Það er vegurinn, sem liggur frá þjáningu til hamingju.

Og Búdda talaði til þeirra hlýlega og tók að útskýra fyrir þeim villu og fánýti meinlætalifnaðarins. — Hinn uppljómaði, sagði hann, leitar ekki lausnar í meinlætalifnaði. Hann lifir ekki heldur í veraldlegum munaði. Hinn uppljómaði fer hinn gullna meðalveg, sem liggur milli öfg-

anna tveggja, meinlætalifnaðar og gjálífis. Meinlætalifnaður skapar aðeins auknar þjáningar, en leiðir ekki til andlegs vaxtar. — Að hætta við kjöt og fisk, eða ganga nakinn eða krúnuraka höfuð sitt eða klæðast tötrum, eða bera ösku á líkama sinn eða færa guðinum Agni fórnir mun ekki hreinsa nokkurn mann, sem haldinn er fáfræði og villu.

Að lesa ritningarnar, færa prestunum gjafir og guðunum fórnir eða leggja á sig sjálfspyntingar eða öll þessi yfirbótaverk, sem unnin eru í sérhagsmunaskyni og von um endurgjald á himnum, getur ekki hreinsað manninn meðan hann er haldinn fáfræði og villu.

Reiði, ofdrykkja, þrjózka, trúhræsni, þakmælgi, öfundgirni, blekkingar, hroki og illvild gera manninn óhreinan, — ekki það að eta kjöt. Hinn gullni meðalvegur liggur milli hinna tveggja öfga. Sá vegur opnar augu manna, veitir skilning og frið. Hann leiðir til æðri þekkingar, til uppljómunar hugans — til nirvana.

Sá, sem fyllir lampa sinn með vatni, sér ekkert ljós. Sá, sem reynir að kveikja eld úr fúaviði, nær engum árangri. Röng breytni leiðir ekki til farsældar. Aðeins sá, sem ekki er lengur í ánauð illra tilhneiginga, fullnægir þörfum

sínum án þess að flekka hendur sínar. Það er skylda hvers manns að hirða vel um líkama sinn, efla hreysti hans og heilbrigði, því að án þess er torvelt að tendra lampa hinnar sönnu þekkingar og halda huganum sterkum og hreinum. Vatnið flýtur allt í kringum hinn hvíta lótus, en vætir ekki blöð hans. — Þetta er hinn gullni meðalvegur, sem liggur milli öfganna tveggja, meinlætalifnaðar og gjálífis.

Og Búdda tók að ræða við þá um þjáninguna og hvernig henni verður útrýmt með réttlæti, góðvild og friði. — Þjáninguna þekktu þeir allir vel og höfðu séð, hvernig allt nýtt líf er fætt blóðugt og með þrautum inn í þennan heim, hvernig dauðinn er fullur ógna og sársauka, hvernig elli og hrörleiki, sjúkdómar og skortur hrjá mannfólkið, og hvernig sorgir, örvænting og draumar, sem aldrei rætast, blanda sársauka í lífsbikar sérhvers manns.

En þjáningar mannfólksins eiga sér orsakir. Búdda, sem séð hafði hinn innsta veruleika, hafði einnig séð leiðina til að útrýma orsökum þeirra og þannig hefja manninn upp til nýrrar og fullkomnari tilveru.

Hinir fyrstu áfangar þessarar leiðar voru rétt hugsun, rétt tal og breytni. Hinir síðustu voru

könnun hins innsta leyndardóms, sjálfsþekkingin. En bæði fyrstu og síðustu áfangar þessa vegar eru góðvild. Samúð með mönnum og dýrum er fyrsta og síðasta orð í boðskap Búdda. Þessi samúð náði ekki til ákveðinna stétta eða hópa eingöngu, heldur til allra jafnt. Hún var það leiðarljós, sem eitt gat lýst manninum til hins fyrirheitna lands sannrar hamingju.

Hann skipti veginum í tíu áfanga. Eftir hinn tíunda er maðurinn orðinn Búdda.

Strax á hinu fyrsta stigi vinnur bodhisattvann (svo nefnist nemandi hins „áttfalda vegar") eið að því að falla ekki eftir áttunda stigið fyrir freistingum himnaríkis og fullsælunnar, heldur halda áfram að taka þátt í baráttu mannkynsins og bera áfram sem stærstan skerf af hinum þungu örlögum heimsins, unz mannkynið allt hefur öðlazt lausn. Á þessu fyrsta stigi er nemandanum ætlað að slaka á böndum sérhyggju sinnar og auka samúð sína og skilning. Á næsta stigi, vimala (hreinleiki) vinnur hann jöfnum höndum að því að afla sér þekkingar og efla siðferðilegan styrkleika sinn. Á hinu þriðja stigi gerir hann alvarlega tilraun til að grafa upp sjálfur rætur síngirni sinnar,

haturs og yfirsjóna og útrýma þeim einni af annarri. Allar eigingjarnar hvatir verða að víkja og samúð hans verður dýpri og víðtækari. Á þessu stigi vinnur hann sérstaklega að eflingu skynseminnar og rökréttrar hugsunar.

Fyrst á hinu fjórða stigi er nemandanum ráðlagt að nema stafróf hugleiðslunnar og hann heldur því námi áfram á hinu fimmta og sjötta.

Á hinu sjöunda stigi einbeitir hann sér að námi þeirra fræða, sem gera hann sjálfan sem hæfastan fræðara til að vísa mannkyninu leiðina til lausnar, því að það er einkenni bodishattvans, að hann leitast við að bjarga öðrum jafnvel áður en honum er borgið sjálfum. Á áttunda stigi verður hann arhat og er fært að hverfa inn í fullsælu himnanna án þess að snúa aftur til hringrásar lífs og dauða. En hinn sanni bodhisattva sezt þar ekki að vegna hins forna eiðs síns, en snýr í þess stað til þeirra, sem verr eru settir, og tekst á hendur fórnarstarf í þágu framvindunnar. Á þessu stigi skynjar hann veruleikann, eða veröldina í sínu rétta eðli.

En ofar þessu eru tvö stig önnur, og eftir hið síðasta er lokatakmarkinu náð og bodhisattvann er orðinn *búdda*. Einnig eftir það stig verð-

ur hann að halda starfi sínu áfram fyrir veröldina. Þess vegna er í sannleika ekki til neitt nirvana fyrir bodhisattva eða *búdda*.

Eitthvað á þessa leið voru viðræður meistarans við meinlætamennina í Uruvelaskógum. Þeir gerðust fyrstu nemendur hans og fylgdu honum. — Og þessi kynlegi hópur yfirgaf einveru skógarins og hélt til byggða til þess að hefja upp raust sína gegn hinni gömlu stéttaskiptingu, sem gerði mannfólkið að herrum og þjónum, ríkum og fátækum, forréttindamönnum og umkomulausum vesalingum — og kenna mönnum rétta breytni, sem leiddi frá þjáningu til hamingju.

Þannig hófust trúarbrögð, sem síðan fóru sigurför um allan hinn austræna heim og eru enn í dag að nafninu til fjölmennustu trúarbrögð veraldarinnar.

Hina bókstaflegu kenningu Gautama Búdda þekkir enginn. Fræðsla hans var munnleg og skráð af nemendum hans löngu eftir hans dag. Bókmenntir búddismans sem samdar eru af mörgum og ólíkum höfundum túlka kenningu Gautama á mismunandi vegu og stangast á í einstökum atriðum, þó að kjarni þessara bókmennta kunni að vera sá sami.

Talið er, að andi búddismans sé bezt túlkaður í tveim ritum, bókinni Dhammapada, sem fjallar um siðfræði búddismans, og Surangama Sutra, sem fjallar um heimspeki hans.

Búdda, sem sjálfur var, eins og áður er sagt, andvígur ófrjóum heimspekilegum rökræðum, hafði þar lítið til málanna að leggja. Það kom þó ekki að sök, því að aðrir urðu þar til að fylla í eyðurnar. — Á Indlandi spruttu upp margir heimspekiskólar, sem allir voru sagðir byggjast á kenningu Búdda. Og utan Indlands hafa vestrænir prófessorar í heimspeki gert eljusamar tilraunir til að útskýra það, sem þeir kalla heimspeki Gautama Búdda. Eins og vænta mátti hefur það aftur leitt til hinna sundurlausustu skoðana, einkum á eðli nirvana, hugmyndinni um guð og mannssálina. — Af virðingu bæði fyrir prófessorunum og meistaranum skal rökræðum þeirra sleppt hér. — Í þess stað skulu hér aðeins tilfærðir nokkrir staðir úr ritinu Dhammapada og veita þeir e. t. v. bezta innsýn í eðli hins sanna búddisma.

— — —

Allt, sem við erum, er afleiðing þess, sem við höfum hugsað. Það er byggt á hugsunum og byggt úr hugsunum. Ef maðurinn talar og

breytir af illum hug, fylgir þjáningin honum eins og hjólið, sem fylgir fæti uxans, sem vagninn dregur.

Allt sem við erum, er afleiðing þess, sem við höfum hugsað. Það er byggt á hugsunum okkar og það er byggt úr hugsunum okkar. Ef maður talar og breytir af góðum hug, fylgir hamingjan honum eins og skuggi manns, og yfirgefur hann aldrei.

„Hann móðgaði mig." — „Hann barði mig." — „Hann beitti mig brögðum." — „Hann rændi mig." — Frá þeim, sem fóstrar ekki þessar hugsanir, hverfur hatrið. Hatur verður ekki sigrað með hatri, heldur með góðvild. — Þetta eru gömul sannindi. Heimurinn veit ekki, að við hljótum öll að mætast að lokum. Þeir, sem það vita, hætta nöldri sínu.

Sá sem leitar aðeins gjálífis og hefur ekki taum á geði sínu, kann sér ekki hófs og er latur og veiklundaður, fellur vissulega fyrir Mara (freistaranum) eins og fúið tré fellur í stormi.

Sá sem lifir ekki í gjálífi, hefur taum á geði sínu, kann sér hófs og er einlægur og sterkur, fellur ekki fyrir Mara frekar en fjallið, sem stendur af sér storminn.

Sá, sem leitar ekki gjálífis, hefur taum á geði

sínu, gætir hófs og er einlægur og sterkur, hann getur Mara ekki brotið niður frekar en stormurinn getur brotið bergið.

Sá, sem klæðist hinu gula klæði án þess að hafa hætt meingjörðum sínum, hefur ekki taum á geði sínu og ber ekki virðingu fyrir sannleikanum, — hann er ekki verður hins gula klæðis. (Hempu prestsins í búddiskum sið.)

En, sá sem hefur hætt meingjörðum, stendur föstum fótum á vegi manndáða, hefurt aum á geði sínu og virðir sannleikann, hann er verður hins gula klæðis.

Sá, sem heldur sannleikann ósannindi og sér svart í hvítu, kemst ekki til sannleikans, en fylgir sínum eigin hégóma.

Sá, sem kennir sannleikann, þegar hann mætir honum, og kann skil á svörtu og hvítu, kemst til sannleikans og fylgir hinni háu köllun.

Eins og regnið drepur gegnum illa tyrfðan kofa seitla illar ástríður inn í reikulan huga.

Eins og regnið fellur af traustu þaki, komast illar ástríður ekki að í huga þess, sem elur góðar hugsanir.

Meingjörðamaðurinn mun þjást í þessum heimi. Hann mun þjást í þeim næsta. Hann mun þjást bæði þessa heims og annars. Hann þjáist,

þegar afleiðingar verka hans sækja hann heim.

Góðum manni mun vel farnast í þessum heimi. Hamingjan bíður hans í þeim næsta. Hamingjan fylgir honum bæði þessa heims og annars. Hann öðlast hamingju, þegar hann uppsker ávexti verka sinna.

Meingjörðamaðurinn þjáist í þessum heimi og hann mun þjást í þeim næsta. Hann þjáist, þegar hann hugsar um hið illa, sem hann hefur gert. Hann þjáist, þegar hann gengur hinn myrka veg.

Góður maður er hamingjusamur þessa heims og annars. Hann er hamingjusamur, þegar hann hugsar um hið góða, sem hann hefur gert, og hann er hamingjusamur, þegar hann gengur inn til hins mikla fagnaðar.

Hirðulaus maður, sem kann ritningar, en breytir ekki eftir þeim, á enga hlutdeild í bræðralagi okkar. Hann er eins og smali, sem telur annars manns fé.

Sá, sem fylgir lögmáli lífshamingjunnar, jafnvel þó að hann þekki ekki bókstaf hennar, er laus undan illum ástríðum, hatri og fégræðgi, á sanna þekkingu og einlægni hjartans. Sá, sem á engar síngjarnar óskir þessa heims

eða annars, hann á hlutdeild í þessu bræðralagi.

— — —

Hver mun sigra heiminn? Hver mun sigra dánarheima og konung þeirra? Hver mun sigra veröld guðanna? Hver mun finna Veginn og lesa hið rétta blóm?

Nemandi hins áttfalda vegar skal sigra allt þetta, finna Veginn og lesa hið rétta blóm.

Dauðinn skolar burt hinum veiklunduðu líkt og flóð skolar burt sofandi þorpi.

Dauðinn skolar burt hinum veiklunduðu, sem aðeins safna skrautlegum blómum, áður en munaðargirni þeirra er mettuð.

Eins og býfluga safnar hunangi og hverfur án þess að vinna blóminu mein, lit þess eða ilman, þannig skal maðurinn lifa í þessum heimi. Hann skal huga vel, ekki að yfirsjónum annarra, heldur sínum eigin yfirsjónum.

Líkt og fögur blóm í mörgum litum eru hin fánýtu orð þess, sem ekki breytir eftir þeim.

Eins marga blómsveiga og binda má úr blómum, svo mörg góð verk getur dauðlegur maður unnið, eftir að hann er borinn inn í þennan heim. Blómailmur berst ekki móti vindi, en

ilmur góðra hugsana berst á móti öllum vindum.

Sá ilmur, sem berst frá lótusblómi og sandalviði, nær skammt, en ilmur góðra hugsana nær himni guðanna og hins æðsta.

Því fólki, sem elur með sér góðar hugsanir, á einlægt hjarta og sanna þekkingu, getur Mara aldrei unnið mein.

Eins og hvít lilja, sem grær á sorphaug veraldarinnar, skal nemandi hinns sanna *búdda* lifa í þessum heimi.

— — —

Það eru ekki til neinar þjáningar fyrir þá, sem lokið hafa för sinni og varpað öllum áhyggjum fyrir borð. Þeir eru frjálsir og lausir úr öllum fjötrum. Þeir verða ekki gamlir í heimabyggð sinni. Eins og svanir, sem hverfa af tjörn sinni, yfirgefa þeir hús og heimili. Þeir safna ekki veraldarauði og lifa ekki eftir neinum viðurkenndum reglum, en eiga sér hið sanna frelsi. Leiðir þeirra er jafn erfitt að skilja og fugla himinsins. Hugir þeirra eru eins og veltamdir hestar, sem stjórnast eingöngu af taumum ökumannsins (sjálfsins).

Lausir við hroka og lausir við hungur fylgja þeir köllun sinni og eru þolinmóðir eins og

jörðin. Hugsun þeirra er hljóðlát, hógvær eru orð og verk þeirra, sem öðlazt hafa hina sönnu þekkingu.

— — —

Eitt orð, sem gerir þann, er á hlýðir, hljóðan, er betra en þúsund ómerk orð.

Betra en kvæði, sem gert er úr þúsund ómerkum orðum, er eitt orð, ef það gerir þann sem á hlýðir hljóðan. Þó höfð séu yfir hundrað kvæði gerð úr ómerkum orðum eru þau ekki eins góð og eitt orð hins sanna lögmáls.

Meiri sigurvegari en sá, sem sigrað hefur þúsund menn þúsund sinnum, er sá, sem sigrað hefur sjálfan sig. Að sigra sjálfan sig er meiri sigur en sigra heiminn. Betra er að sýna þeim, sem öðlazt hefur þekkingu, virðingu aðeins eina stund, en færa guðunum fórnir í hundrað ár.

Allt, sem fórnað er í þessum heimi í hagsmunaskyni, er einskis virði.

Betra er að hafa lifað einn dag sem vitur og gjörhugull maður en lifa í hundrað ár í fáfræði og hégóma.

Betra er að lifa einn virkan dag en eyða hundrað árum í leti og sinnuleysi.

Betra er að lifa einn dag og skynja eilífðina en hundrað ár án andlegrar sjónar.

— — —

Allir menn óttast refsingu. Allir menn óttast dauðann. Mundu, að þeir eru eins og þú. Taktu þess vegna ekki líf og vertu ekki valdur að dauða. Sá, sem leitar sinnar eigin hamingju, en refsar öðrum eða jafnvel er valdur að dauða þeirra, sem einnig þrá hamingju, mun ekki finna neina hamingju eftir dauðann.

Sá sem leitar eigin hamingju og refsar ekki öðrum og er ekki valdur að drápi mun finna hamingju eftir dauða sinn.

Talaðu ekki hörkulega til nokkurs manns. Þeir, sem talað er til, munu svara þér í sömu mynt. Reið orð valda sársauka. Högg fyrir högg vinna þér mein.

Ef þú svarar engu, ertu á réttri leið, því að reiðin er upprætt úr eðli þínu.

Eins og smali, sem rekur fé til réttar, smala elli og dauði mannfólkinu.

Glópurinn veit ekki, hvenær hann hefur unnið ill verk, en illvirki meingjörðamannsins brenna hann eins og eldur.

Sá, sem veldur saklausu og meinlausu fólki þjáningar, mun loks reyna eitt af þessum tíu afleiðingum þess. Hann mun reyna á sjálfum sér miklar þjáningar, missi, líkamsmeiðsli, þungbæra sorg eða hann missir vitið, ógæfu, sem kemur frá yfirvöldunum, þunga ákæru, missi ættingja sinna eða eignatjón. Eldur mun brenna hús hans, og þegar líkamanum er eytt, gistir hann lága staði.

Sá, sem grefur brunn, leiðir vatnið þangað, sem hann vill. Járnsmiðurinn hamrar örvar sínar og trésmiðurinn beygir við sinn. Þannig móta góðir menn sjálfa sig, ráða sjálfir framtíð sinni.

— — —

Við höfum fundið hamingjuna. Við hötum ekki þá, sem hata okkur. Meðal manna, sem eru fullir hatursfuga, dveljumst við lausir við hatur.

Við höfum fundið hamingjuna. Lausir við ágirnd lifum við meðal hinna ágjörnu.

Við höfum fundið hamingjuna. — Við köllum ekkert eign okkar, en eins og hinir björtu guðir nærumst við á hamingjunni.

— — —

Góða menn má þekkja jafnvel úr fjarlægð eins og hinn hvíta tind jökulsins.

Vondir menn eru eins og örvar, sem skotið er út í nóttina.

— — —

Þann, sem kann að halda á taumum geðsmuna sinna, kalla ég hinn sanna ökumann. — Aðrir halda aðeins lausum taumi.

Hann mun sigra reiði með góðvild. Hann mun sigra illt með góðu. Hann mun sigra ágirnd með örlæti og ósannindamanninn með sannleika. Líkt og stríðsfíll, sem verður fyrir örvaskoti, lætur vitur maður ekki á sig fá ásakanir manna, en svarar þeim með þögn.

— — —

Maður er ekki lærður vegna þess, að hann tali mikið. Þann, sem er hófsamur, laus við hatur og ótta, hann köllum við lærðan.

Maður verður ekki brahmani (prestur) vegna hárfléttu sinnar, vegna ættar sinnar eða fæðingar. (Brahmanar tóku þennan titil að erfðum. Þeir eru æðsta stétt hins gamla indverska stétta-þjóðfélags, sem búddisminn er fyrsta uppreisnin gegn). — Aðeins sannleiki

og réttlæti gerir manninn brahmana. Kallið hann ekki brahmana vegna uppruna hans eða móður hans. — Í raun og veru er hann fullur hroka og hann er auðugur. — En fátækan mann, sem er laus við ágirnd, hann kalla ég brahmana.

— — —

Margir menn, sem hylja herðar sínar með hinu gula klæði, eru hvatvísir og ágjarnir. Slíkir menn fara til lágra staða vegna illra verka sinna.

— — —

Maður er ekki mikill, vegna þess að hann treður aðra undir hæl sínum.

Aðeins sá, sem hefur samúð með öllu sem lífsanda dregur, — aðeins sá einn er mikill.

Bagavat Gita

Bagavat Gita er vinsælasta bók Hindúismans. Fyrr á öldum var hún vel þekkt í austri, einkum í Kína og Japan, og á síðari öldum hefur hún verið þýdd á flestar tungur Vesturlanda. Í Englandi kallar Aldous Huxley þessa bók t. d. eitt hinna beztu rita, sem skrifuð hafa verið um heimspeki. — Og í Þýzkalandi gerði J. W. Haner hana helzta rit „hinnar þýzku trúar". (J. W. Haner tekur hana í bókstaflegri merkingu).

Höfund bókarinnar þekkjum við ekki. Eins og flestir aðrir rithöfundar indverskir lætur hann ekki nafns síns getið. Í ýmsum bókum er okkur sagt, að höfundur hennar sé Sri Vyasa (sri merkir herra). En á Indlandi hafa verið jafnmargir „vyasar" og skrifarar á Íslandi, þeir er afrituðu og umsömdu fornar bækur. Sans-

krítarorðið *vyasa* og *skrifari* í þessari merkingu þýða hið sama. Vyasa er aðeins titill, sem mörgum fræðaþul var gefinn.

Um aldur bókarinnar vita menn ekki heldur með vissu. Sú skoðun hefur þó orðið ofan á, að bókin í sinni upprunalegu mynd sé frá 5. öld fyrir Krists burð.

Bókin Bagavad Gita er aðeins einn kafli úr lengsta kvæði, sem ort hefur verið, — kvæðinu Mahabarata. Kvæðið fjallar um stríð milli tveggja flokka sömu konungsættar, Kurugu og Pandava, sem báðir berjast til valda. Foringi Pandava nefnist Arjuna. Í þessum kafla kvæðisins, sem nefndur er Bagavad Gita, hefur skáldið látið guðinn Krisna stíga niður til jarðarinnar og ræða við manninn í líki hins verðandi konungs, Arjuna, um höfuðvandamál og rök mannlegrar tilveru. Þessar viðræður Krisna og Arjuna verða síðar sjálfstæð bók. Enn í dag er hún talin merkust bóka meðal Hindúa og er þar almennt litin sömu augum og kristnir menn líta heilaga ritningu.

Bagavad Gita er samin á stormatímum, þar sem margir vindar blása úr ýmsum áttum. Höfundur hennar er opinn fyrir öllum veðrum og leitast við að sameina margar lífsstefnur og

fullnægja á þann hátt þörf aldarinnar til einingar. Höfundinum hefur tekizt meistaralega vel að sameina hin mörgu sjónarmið, sem uppi voru á hans tíð. Í Bagavad Gita finnur trúmaðurinn *bakti*, alþýða manna persónulegan guð, þjóðhöfðingjar og stríðsmenn heimspekilega réttlætingu fyrir styrjöldum og vígaferlum, — ef barizt er gegn „hinu illa“. — Og heimspekingurinn, sem skilur hina táknrænu merkingu þessarar bókar, finnur í henni fullkomnun þeirrar heimspeki, sem hún þiggur að láni frá Vedabókum, Upanishödum, yoga-heimspeki, Kapila og Búdda.

Meðal ófullkominna manna er fullkomnunin sjaldan vinsælust. Vinsældir Bagavad Gita byggjast bæði á reisn hennar og því sem lægra ber, bæði á háum hugsjónum hennar og kenningum, sem nær eru jörðinni og veraldarhöfðingjum og alþýðu manna kærari en boðorð hinna fáu stóru meistara.

Bagavad Gita hefst á því, að báðir flokkar hafa fylkt liði á vígvellinum albúnir til orustu. Arjuna stendur í hervagni sínum og lítur yfir lið fjandmanna sinna — og frænda. Sú tilfinning, að innan stundar hljóti hann að eiga orrustu við þessa ættingja sína og úthella blóði

þeirra, varð honum óbærileg. — Hann hvarf inn í hervagn sinn og lagðist þar niður. — Vagnstjóri hans, sem var enginn annar en guðinn Krisna, kom þar til hans til að hvetja hann til að láta ekki bugast, heldur rísa á fætur og berjast. — En Arjuna lætur ekki huggast. — „Hvernig getum við, ó, Madhava (Krisna)," spyr hann, „öðlazt hamingju með því að drepa okkar eigin frændur?" Arjuna fýsir ekki að drepa þessa hermenn, sem fylkja liði gegn honum — jafnvel ekki þó að þeir ráðist að honum.

Til þess að afhjúpa þessa „villu" Arjuna þarf guðinn Krisna á djúpstæðustu rökum Upanishadanna og yoga-heimspekinnar að halda. — „Hið óraunverulega er ekki til", sagði hann við Arjuna, „og hinu raunverulega verður ekki eytt . . . Sá, sem heldur, að sjálf mannsins taki þátt í vígum hans eða að sjálfið verði vegið, þekkir ekki sannleikann . . . Sjálfið hvorki vegur né verður vegið. — Sjálfið fæðist aldrei og deyr aldrei . . . Því verður aldrei eytt, þó að líkamanum verði tortímt . . . Það verður ekki vegið með sverði, né brennt í eldi, né drekkt í vatni."

Þennan vísdóm um ódauðleika sjálfsins höfðu Upanishadar og Patanjali kennt og notað hann

til að hvetja menn til að vanda sem mest breytni sína, m. a. með því að tortíma aldrei lífi nokkurs manns — eða jafnvel dýrs, og þola heldur óréttlæti en taka þátt í vígaferlum, því að dauða sinn þyrftu menn ekki að óttast — aðeins afleiðingar rangrar breytni.

Þennan sama vísdóm virðist höfundur Bagavad Gita nota til að sanna, „að fyrir hermann sé ekkert hærra til en réttlátt stríð".

Og guðinn Krisna slær einnig á strengi hégómadýrðarinnar í hvatningu sinni til Arjuna. „Þessir hraustu hermenn munu halda, að þú hafir flúið úr orrustunni sakir hræðslu . . . Óvinir þínir munu fara um þig smánarlegum orðum og ásaka þig um hugleysi. — Og hvað er til verra en það"? — Þá eggjan stenzt stríðsmaðurinn Arjuna ekki. — Hann lætur sannfærast og fer í stríðið . . .

Hér fjallar höfundur Bagavad Gita um eitt af mestu vandamálum siðfræðinnar. Niðurstaða hans virðist andstæð öllum anda indverskrar heimspeki. Indverskir heimspekingar fyrir hans dag og raunar eftir hans dag líka hafa næstum allir boðað kenninguna um friðhelgi lífsins og talið mannvíg hinar mestu yfirsjónir, sem mannleg fáfræði gerir sig seka um.

Þeir hafa á sama hátt og Kristur boðað, að meingjörðir væru aldrei réttlætanlegar, ekki einu sinni gagnvart meingjörðarmönnum. Þessi kenning um friðhelgi mannlífsins hefur þó sérstakelga verið litin hornauga af þjóðhöfðingjum og herkonungum, sem jafnan hafa staðið í styrjöldum og vígaferlum. Indverskir konungar áttu, eins og títt var um þjóðhöfðingja, í endalausum erjum og styrjöldum. Þessir sömu konungar töldu sig samt vel mennta og vitra og höfðu heimspeki og andlegan vísdóm í hávegum. Þeim þótti jafnan sómi að að hafa fræga heimspekinga við hirð sína .... Og þeir heimspekingar, sem framgjarnir voru og fýsti í fé og frama, sáu, að hylli konunga var bezta tryggingin fyrir hvoru tveggja. Við þekkjum ekki höfund Bagavad Gita og vitum ekki, hvort nokkurt samband hefur verið á milli þessara gagnkvæmu hagsmuna, hvað hann snertir. Hitt er ljóst, að þessi kenning um réttlætingu stríðsins hefur verið herkonungum einkar kær og hún hlaut nafnið „hinn konunglegi vísdómur". Bæði Búdda og Kristur sögðu mönnum að svara ekki árás meingjörðamannsins og gjalda illt með góðu. En þessi kenning, sem boðuð er af heimsfræðurunum, á sér óvíða húsaskjól á þess-

ari jörð. Hún hefur aldrei verið viðurkennd í borgaralegum lögum nokkurs þjóðfélags og hefur alltaf verið mönnum þyrnir í augum. — Saga er sögð um ungling nokkurn, er hlýddi á tal Gautama Búdda um rétta breytni og hvernig menn skyldu gjalda illt með góðu. Unglingnum fannst eins og mörgum fleiri, að þessi kenning væri hreinasta fjarstæða og óframkvæmanleg í daglegu lífi. Hann hugsaði með sjálfum sér: Ef ég nú fer á fund Gautama og geri honum t.d. einhvern óleik, ja, þá verður Búdda að gera mér eitthvað gott í staðinn, — eða þá að hann verður að hafna sinni eigin kenningu!

Því meir sem unglingurinn hugleiddi þetta, þeim mun snjallari þótti honum hugmynd sín. Loks stóðst hann ekki mátið lengur og fór á fund Búdda. Þegar þangað var komið, jós strákur úr sér skömmunum og viðhafði ljótan munnsöfnuð við meistarann.

Gautama brosti að villu unglingsins og spurði hógværlega: „Sonur minn, ef maður neitar að þiggja gjöf, hver á þá gjöfina?“ „Gefandinn“, viðurkenndi unglingurinn. „Sonur minn“, sagði Gautama. „Þú færir mér þín misvitru orð að gjöf, en ég veiti þeim ekki viðtöku. — Hún er því þín eign. En er hún góð eign?“ Ungling-

urinn var þagnaður, en meistarinn hélt áfram: „Eins og bergmál fylgir hljóði og skuggi fylgir manni, fylgir þjáningin illum orðum og verkum. Sá, sem viðhefur ill orð, líkist manni, sem lítur upp og skyrpir á himininn. Það skaðar himininn ekki neitt, en fellur niður á hans eigið andlit“.

En hvernig stendur á því, að höfundur þessarar helgu bókar, Bagavad Gita, leggur blessun sína yfir „réttlátt stríð“, sem beint er gegn „hinu illa“? Höfundurinn veit fullvel, að allir þjóðhöfðingjar telja sig berjast gegn „hinu illa“. — Hvað lærdóm og leikni í röklist snertir stendur þetta skáld ekki að baki neinum öðrum indverskum höfundi. Hann þekkir niðurstöður Upanishadanna, Patanjali og Búdda. Hvers vegna gengur hann gegn þessum lærifeðrum sínum? Sjálfur mundi hann sennilega svara: „Hvergi hef ég á móti þessum meisturum gengið. Herkonungar og alþýða hafa aðeins misskilið verk mitt“. — Og heimspekingar og djúphyggjumenn eru á sama máli. Þeir skildu táknmálið og vissu, að orrustan var ekki venjuleg orrusta, heldur þroskabarátta mannsandans. Þeir sáu ljóslega, að guðinn Krisna var aðeins rödd sjálfsins, atman, hins eilífa eðlis

mannsins. Þeir vissu, að stríðsmaðurinn Arjuna merkti manninn, sem verður að sigra hina lægri náttúru sína, illar tilhneigingar og illar hvatir, að örvænting Arjuna í byrjun stríðsins táknar ástand, sem djúphyggjumenn eru vanir að kalla svartnætti sálarinnar. Það ástand er talið nauðsynlegur undanfari andlegs vaxtar. — Þeir skildu, að baráttuvöllurinn táknar mannssálina, þar sem æðri og lægri öfl takast á unz sigur hins innri manns (atma, krisna) er unninn og ríki hans endurheimt; að fylkingar fjandmannanna og „frændanna", sem berjast átti gegn og fella, voru lestir manna eins og reiði, öfund, ótti, hroki, hefnigirni, fáfræði, græðgi, illgirni og annað fylgilið hinnar lægri náttúru.

En þetta skildu ekki allir eins og heimspekingarnir. — Herkonungar, sem háðu stríð og alþýða manna, sem notuð var til leiksins, tók efni þessa kvæðis í bókstaflegri merkingu, sem eðlilegt má teljast — og skáldinu sjálfu hefur eflaust verið ljóst. Allt þetta virðist með ráði gert og skáldinu tekst hér betur en nokkrum öðrum manni að þjóna tveim herrum og hlýtur fyrir jafnt virðingu herkonunga og heimspekinga!

Boðorðið um að beita aldrei valdi og valda hvorki manni né dýri þjáningar er boðorð himnaríkis, en ekki jarðarinnar enn sem komið er. Það er að finna í breytni fárra manna. Venjulegum mönnum finnst það óframkvæmanlegt, og þeir, sem reyna það á þjóðfélagslegum vettvangi, líkt og Mahatma Gandhi, týna engu fyrir nema lífinu.

Auga fyrir auga og tönn fyrir tönn er boðorð jarðarinnar og konunga hennar.

Þessi tvö boðorð verða aldrei samrýmd. Annað kennir mönnum veg friðar og lífshamingju þessa heims og annars. Hitt er vegur stríðs og þjáninga, og þær öldur er erfitt að lægja.

Önnur ástæða fyrir hinni miklu útbreiðslu og vinsældum Bagavad Gita er kenning hennar um persónulegan guð, Krisna. — Guð heimspekinganna var án allra takmarkana og ofar mannlegri skynsemi. Sá guð var of stór og of fjarlægur allri alþýðu manna. Heimspekingarnir reyndu að þekkja þennan guð með því að þroska með sér innsæi, sem þeir töldu að væri ofar skynseminni.

Auðugir menn reyndu að nálgast þennan guðdóm með dýrum fórnfæringum. Með því t.d. að blóta hundrað hestum eða hella þúsund

lítrum af mjólk yfir höfuð einhvers goðalíkneskis. — Alþýða manna hafði ekki efni á slíkum fórnum og hin sanna heimspeki var fárra manna eign.

Bagavad Gita boðaði mönnum guð kærleikans, sem hver maður gat nálgazt með einfaldleika, hreinu hjarta og trúartilbeiðslu. Krisna opinberar Arjuna þessa hlið guðdómsins og segir: „Hvorki með Vedabókum né meinlætalifnaði né með ölmusugjöfum eða fórnum geta menn séð mig eins og þú hefur séð mig“.

Þessi leið til guðs, leið trúarinnar, var öllum mönnum fær, einnig hinum snauðu og þeim, er þekktu ekki Vedabækur og yoga-heimspeki. „Þeir þekkja yoga bezt, sem trúna hafa og láta ekki af að tilbiðja mig“, segir Krisna við Arjuna. „Þá, sem staðfastir eru í trú sinni á mig . . . dreg ég innan stundar upp úr djúpum dauðans og endurfæðinganna . . . . Kærir eru mér þeir, sem ala ekki hatur til nokkurs manns. Þeir, sem eru öllum velviljaðir og góðgjarnir, þeir, sem lausir eru við ágirnd og eigingirni, þeir, sem eru hógværir í gleði og sorgum, og þeir, sem kunna að fyrirgefa . . . “.

Þessi boðskapur Bagavad Gita um guð kærleikans, hefur komið mörgum fræðimönnum

á Vesturlöndum til að halda, að hér sé um áhrif frá kristinni trú að ræða, að guðinn Krisna sé enginn annar en Kristur. — Meðal þessara fræðimanna er prófessor Hopkins einna þekktastur. Hann segir svo: „Svo gagngjör er breytingin og svo náin eru tengslin milli Krisnaisma (Hopkins telur kenningu Gita Krisnaisma) og kristindóms á hinum fyrstu öldum kristninnar, að það eru engar skýjaborgir, heldur sagnfræðilega heilbrigð niðurstaða að álíta, að sennilega hafi Hindúar í raun og sannleika með þessari trú sinni á madonnu og barn, tilbeðið óafvitandi Kristsbarnið í meir en þúsund ár.“

Hér hefur prófessor Hopkins í huga þá staðreynd að guðinn Krisna birtist sem barn á sama hátt og Kristur og elst upp með alþýðufólki. Fæðingardagur Krisna (á sama hátt og Krists) er einnig mesta hátíð Indverja.

Á klettaveggjum hellismusterins Elura er einnig að finna mynd af móður guðs, sem heldur á barni sínu í örmum sér líkt og á madonnumyndum í kristnum sið. Sú mynd er frá 8. öld eftir Krists burð.

Þessir fræðimenn benda einnig á, að á fyrstu öldum Kristninnar hafi samgöngur verið

greiðar milli Grikklands, Egyptalands og Indlands. — Postulinn Tómas er m. a. sagður hafa flutzt þangað sem trúboði. Hann var veginn á fjallahæðum nokkrum skammt fyrir sunnan Madras. Þær hæðir eru síðan við hann kenndar. Trúflokkur hans er enn við líði á Suður-Indlandi og er nefndur „kristnir Sýrlendingar“.

Þetta eru nokkur helztu rök þeirra fræðimanna, sem telja, að kenning Bagavad Gita um bakti sé af kristnum toga spunnin. Aðrir fræðimenn telja, að engin þörf sé fyrir indverska heimspeki og trú að taka eingyðistrú og bakti að láni frá kristindómi. — Eingyðistrú er að finna í elztu bókum Indlands. Guðinn Krisna er persónulegur guð, en hann er einnig hinn takmarkalausi guð. Í augum Indverjans hefur þetta aldrei verið nein mótsögn. Algyðistrú, guðstrú og eingyðistrú eru ekki skoðaðar sem neinar andstæður. Hinn persónulegi guð er hið ótakmarkaða og eilífa í gervi hins takmarkaða. Hvað hina indversku kenningu um bakti snertir, þá er hún einnig miklu eldri en kristindómur. Hana má finna í fornum indverskum ritum, sem eru jafnvel eldri en Búddatrú.

En hvað þá um Madonnumyndina á klettaveggnum í Elura? Sannar hún ekki áhrif kristninnar á indverskar trúarhugmyndir? Við nánari rannsókn verður að fullyrða, að svo sé ekki. Þessi madonnumynd er eins og áður er sagt frá 8. öld eftir Krists burð Á þeirri tíð voru ekki til neinar madonnumyndir með kristnum þjóðum. Fyrst um það bil fjögur hundruð árum síðar er fyrsta madonnumyndin gerð í kristnum sið. Þá madonnumynd er að finna í kirkju einni í Rómaborg, St. Maria Trastevere. Sú mynd er frá tólftu öld. Þannig er þessi hugmynd óþekkt á Vesturlöndum, þegar myndin er gerð í Elura og því ekki hægt að álíta, að um vestræn áhrif sé þar að ræða.

Og þegar við loks verðum að fallast á þær niðurstöður síðustu rannsókna, að Bagavad Gita sé skrifuð fyrir daga kristninnar, verðum við að álíta, að ekkert beint samband sé milli Bagavad Gita og kristindóms, Krisna og Krists, hversu líkur sem boðskapur þeirra kann þó að vera.

Hitt má næstum fullyrða, að áhrif krisninnar á Suður-Indlandi hafi gætt þar síðar meir í trúarbrögðum Hindúa og runnið saman við skyldar hugmyndir. Og víst er um það, að

mörgum Hindúa þykir engin mótsögn í því að hengja mynd af Kristi eða Maríu guðsmóður upp á vegg sinn meðal Krisna, Vishnu, Síva og annarra, sem verið hafa að þeirra áliti birting guðs á jörðinni.

Guðinn Krisna í Bagavad Gita er eins og áður er sagt hið ótakmarkaða í gervi hins takmarkaða. Hinu ótakmarkaða eðli hans reynir höfundur Bagavad Gita ekki að lýsa. Einnig Búdda var þögull þegar hann var spurður um hinn innsta leyndardóm nirvana. Þegar Pílatus spurði Krist um eðli sannleikans, var honum engu svarað. — Og Lao Tze tekur sömu afstöðu: „Það Tao („lög himinsins“) sem menn eiga orð til yfir, er ekki hið sanna Tao.“

Hinn ótakmarkaða guð er hægt að skynja með dýpstu vitund manna, en honum verður ekki lýst með orðum, sem skynsemin hefur skapað. En hinn ótakmarkaði guðdómur birtist einnig út á við í takmörkuðu gervi — Ísvara. Hann er persónulegur guð, sem vakir yfir veröldinni og tekur þátt í lífi hvers manns og í baráttunni milli hins góða og vonda án þess þó að klippa vængi sálarinnar með því að ræna hana frelsi sínu. Hann er guð sköpunarinnar. Andi

hans birtist sem neisti, sem hinn innsti kjarni alls hins skapaða. Þessi neisti stendur á bak við alla þróun. Takmark hans er að lyfta veröldinni upp til guðs og gera hana fullkomna eins og sjálfan guðdóminn. Isvara, hinn persónulegi guð, er mönnum því fyrst og fremst kennari, sem leiðir þá til sín. Sem slíkur fæðist hann milljón sinnum í öllum veröldum og skapar nýjar andlegar stefnur og strauma til að mæta þörfum hvers tíma og leiða þróunina. Hann veður elda þjáninganna á jörðinni. Hann vakir yfir og leiðbeinir hverjum manni og öllum heimi. Hann birtist sem vaxtarbroddur mannkynsins á hverjum tíma, og hann hvílist. — Þessar eru hinar fjórar hliðar guðs sem fræðara. En hann er meira en allt þetta. Hann kemur ekki aðeins til mannsins utan að, hann kemur einnig til hans innan að, því að hann sjálfur er kjarni hvers manns. Þegar maðurinn hefur „þvegið fætur sína í blóði hjartans“, drukkið bikar myrkursins og vaðið elda þjáninganna, um miðnætti sálarinnar, þegar nóttin er svörtust og líf manns virðist glatað og vonlaust, opnast hlið sálarinnar og ljós skilnings og samúðar tekur að flæða um vitundina, og hinn innri

veruleiki, sjálfið er skynjað. Þannig rís andi lífsins og komandi hamingja úr gröf dauðans og þjáninganna. Við deyjum til þess að lifa.

Jól heiðingjans og kristinna manna eru dulbúið tákn þessa sama boðskapar og hér er settur fram í Bagavad Gita. Arjuna, tákn hinnar leitandi sálar, stendur á vígvellinum andspænis fylkingum myrkranna. Hann lætur bugast. Það ástandh ans er tákn miðnættisins á þroskaferli mannsins og einmitt þá tekur vagnstjórinn, sá er taumunum heldur, guðinn Krisna, til máls. Hann er tákn hins innra veruleika mannsins — atma.

Þannig kennir höfundur Bagavad Gita, að hinn ótakmarkaði guðdómur birtist sem takmarkaður persónulegur guð, sem er hið virka afl sköpunarinnar og leiðir þróunina til fullkomnunar. Þannig sameinar Bagavad Gita líkt og önnur indversk heimspeki, guðstrú og algyðistrú.

Þær skoðanir, sem höfundur Bagavad Gita setur fram um veröldina, eru samhljóða eldri heimspeki, indverskri. *Maya*, veröldin, er ekki heimsblekking eins og Schopenhauer heldur fram. Veröldin er líkami guðs og andi hans er aldrei án líkama. Hvort tveggja er því jafnraun-

verulegt. Aðeins líkaminn (veröldin) er sífelldum breytingum háður, fæðingu og dauða, þróun og hnignun. Sálin aftur á móti er óumbreytanleg. Mannssálin (atman) er hliðstæð sjálfum guðdóminum. En maðurinn veit það eigi fyrr en hann hefur farið í gegnum hin fimm þróunarstig tilverunnar, „efni — líf — hvatir — skynsemi — innsæi (ananda)." Maðurinn stendur á hinu fjórða þessara stiga, stigi skynseminnar. Hann þekkir þess vegna efni, líf, hvatir og skynsemi, en hann skynjar ekki það sem fyrir ofan hann liggur. Maðkurinn í moldinni getur t. d. ekki skynjað manninn sem mann. Jafnvel ekki þó hann sé tekinn í lófa manns eða troðinn undir hæl hans. Maðkurinn skynjar það eitt sem liggur á hans þróunarstigi eða þar fyrir neðan. Hann skynjar efni og líf. Dýr sem stendur á hinu þriðja stigi, stigi hvatanna, skynjar heim efnis, lífs og hvata. Svið skynseminnar er því lokuð bók. Þess vegna getur það ekki skilið manninn, sem vitsmunaveru. Það getur aðeins skynjað manninn sem dýr. Maðurinn á sama hátt getur ekki skilið guðdóminn nema sem mann — í gervi persónulegs guðs með mannlegum eiginleikum í stækkaðri mynd. Fyrst þegar innsæisvitund mannsins er

fullþroskuð og hann hefur lyft sér upp yfir stig skynseminnar, getur hann skilið það, sem er ofar skynseminni, guðdóminn. Maðurinn á stigi skynseminnar lítur á sig sem „kórónu sköpunarinnar“, aðeins vegna þess að hann á sama hátt og maðkurinn og dýrið getur ekki skynjað neitt, sem fyrir ofan hann liggur og er honum æðra. Ekki er þó með þessu átt við, að skynsemin líði undir lok, þegar hinu fimmta stigi þessarar þróunar er náð. Hvert þróunarstig sem maðurinn hefur áður gengið í gegnum, heldur áfram að lifa með honum og vera hluti hans. Þróunarstigin þrjú, sem maðurinn hefur yfirgefið (efni, líf og hvatir) hafa ekki horfið, heldur eru þau þættir sem hann er ofinn úr. Efni hverfur að sjálfsögðu ekki, þó að stigi hins meðvitaða lífs sé náð. Efni og líf halda áfram þegar upp á stig hvatanna er komið. Efni, líf og hvatir líða ekki undir lok á stigi skynseminnar. — Í afturelding hins nýja dags hinnar æðri vitundar hverfur skynsemin ekki heldur, en hún missir aðeins ljóma sinn líkt og morgunstjörnur við sólarupprás.

Bagavad Gita heldur því þess vegna ekki fram, að menn stuðli að þroska sínum með því að afneita skynseminni. Þvert á móti er

augljóst, að vöxtur hennar er skilyrði fyrir frekari þróun, því áður en skynsemin nær fullum þroska getur hin nýja vitund ekki birzt.

Í stað hinnar neikvæðu baráttu gegn skynseminni og „manneðlinu“ kennir Bagavad Gita þrjár leiðir til að komast upp til hins fimmta stigs og öðlast þar með fullkomið frelsi, þar sem allir hlutir eiga þar upptök sín og er á vissan hátt stjórnað þaðan. Þessar leiðir eru karma-yoga, leið starfsins, leið hins fullkomna verknaðar; jñana-yoga, leið vizkunnar og bakti-yoga, leið fórnarinnar, kærleikans og trúarinnar.

En þessar þrjár leiðir liggja þó allar að sömu vegamótum og sameinast þar — áður en lagt er út á hina nýju braut mannlegrar fullkomnunar. Áður en komið er að þessum vegamótum, sjá þeir, sem fara leið karmayoga, guð sem guð hins eilífa réttlætis. Þeir, sem fara leið jñana-yoga, sjá hann sem ljós heimsins, sem útrýmir myrkri og villu fáfræðinnar. Og þeir, sem fara leið bakti-yoga, sjá hann í líki eilífrar mildi og fegurðar. Þegar komið er að vegamótunum, sést, að allt þetta er eitt.

Stríðsmaðurinn Arjuna fer leið karma-yoga. Guðinn segir honum að hætta áhyggjum sín-

um og hugarvíli en ganga öruggur fram á vígvöllinn og berjast.

Hér eigum við aftur erfitt með að meðtaka boðskap Bagavad Gita, vegna hinnar tvöföldu merkingar þessarar framsetningar. — Geta manndráp verið í samræmi við karma-yoga? Þau eru andstæð allri indverskri heimspeki og raunar Bagavad Gita líka, ef hún er réttilega skilin, (eins og ljóslega má sjá á 7. og 12. kafla hennar t. d. —). Bagavad Gita er, eins og áður er frá skýrt, kafli í Mahabarata, sem margir telja fyrirmynd Hómerskvæða, m. a. vegna þess að hún fjallar um sams konar efni og hið gríska skáldverk. Það er ekki ólíklegt, að upprunalega hafi í Mahabarata aðeins verið til vísir þessa samtals stríðskappans og guðsins. Auðvitað hefur „Hómer“ Mahabarata teflt guðinum fram á sjónarsviðið eingöngu til að telja kjark í bardagamanninn og hvetja hann til hreystilegrar framgöngu að hætti berserkja. Slíkt er í fyllsta samræmi við hetjukvæði í fornum sið. Líklegt má teljast, að þegar þetta yrkisefni berst í hendur hins sanna heimspekings hafi hann endurritað og aukið þetta samtal og notað hið gamla gervi þess til að túlka heimspeki sína þar ýmist beint eða á táknræn-

an hátt. Hann getur ekki eða vill ekki af ástæðum, sem raktar eru hér að framan, fella niður hinn gamla texta um guðinn og stríðshetjuna, vegna þess að hann var öllum ráðamönnum, höfðingjum og alþýðu einkar kær. En þó að heimspekiskáldið geti ekki eða vilji ekki fella hinn gamla texta niður, breytir það honum í líkingamál, þannig að hann geti einnig túlkað hina fornu og djúpu speki, sem er hinn rauði þráður í lífi og kenningu hinna miklu fræðara upanishadanna, yogaheimspekinnar og búddanna. Þegar við höfum þessa erfiðleika skáldsins í huga, skiljum við betur hina sönnu merkingu þessara orða og um leið boðskap Bagavad Gita í sambandi við karma-yoga, leið starfsins.

Orrustuvöllurinn táknar mannssálina og um leið athafnir manna, veröldina, lífsbaráttuna. Hið raunverulega vandamál, sem fyrir skáldinu vakir, er þetta: Eigum við að taka þátt í þessu stríði, sem nefnt er lífsbarátta? Eða eigum við að afneita heiminum og gerast einsetumenn, til þess að við flækjumst ekki í athöfnum, sem síðar samkvæmt karma-lögmálinu leiða til nýrrar fæðingar og nýrrar þjáningar, sem bindur okkur við hjól veraldarinnar? Eða getum við lifað í þessum heimi venjulegu lífi

og tilheyrt mannfélaginu og samt náð því marki, sem er tilgangur allrar þróunar? Höfundur Bagavad Gita afneitar leið einsetumannsins. Menn eiga að lifa í samfélagi við aðra menn og taka fullan þátt í lífsbaráttunni. — Og nú tekur guðinn Krisna að kenna Arjuna, hvernig hann geti tekið þátt í þessari baráttu án þess þó að verða fórnardýr hins neikvæða karma. — Arjuna verður að forðast hið ranga og vinna hið rétta og framkvæma það á fullkominn hátt.

Þjáning fylgir alltaf illum verkum, orðum og hugsunum. Þeim mönnum, sem taka fyrstu kafla samtalsins milli Krisna og Arjuna bókstaflega, má í þessu sambandi benda á, að með því að berjast við frændur sína og vega þá, ynni Arjuna hin verstu verk. Hann tæki með því aðeins þátt í hégómlegri valdabaráttu og tefldi fram þúsundum manna til þessa fánýta leiks konunganna. Skylda Arjuna væri samkvæmt hinu sanna karma-yoga að ganga yfir til fjandmanna sinna og leita friðar, og ef það tækist ekki falla þá heldur sjálfur frá valdabaráttunni eða jafnvel í hendur óvina sinna en verða valdur að stríði, sem gera mundi þúsundir manna örkumla beiningamenn og verða

þess valdandi, að þúsundir ekkna yrðu brenndar lifandi með líkum manna sinna, svo sem siður var á þeirri tíð.

Að leggja bókstaflega merkingu í þessa kafla er því augljóslega í beinni mótsögn við kenninguna um karma-yoga og allan anda bókarinnar yfirleitt, ekki sízt kenningar hennar um bakti.

Öllum illum verkum fylgir þjáning. Góðum verkum fylgir hamingja. Þó eru þau sjaldan unnin án einhverra eigingjarnra hvata eða vonar um endurgjald í einhverri mynd. Þess vegna binda þau manninn líka við hina lægri tilveru jafnvel þó að þau skapi mönnum hamingju. Góð verk verður að vinna á fullkominn hátt, ekki í eigingjörnum tilgangi né í von um endurgjald. Krisna kennir Arjuna að setja traust sitt á guð og vinna honum öll verk sín og gefa honum þannig dýrðina.

Þeir, sem vinna góð verk í nafni guðs og fela honum allt líf sitt og allan vanda sinn, þroska skjótt með sér hæfileika til að rísa upp yfir hraunhóla skynsemi og hégómadýrðar — upp til útsýnis og heiðríkju fjallsins.

Önnur leið, sem Bagavad Gita kennir, að liggi til þessa takmarks, er leið vísdómsins,

jñana-yoga. — Ekki svo að skilja, að skáldið haldi, að mönnum sé nóg að afla sér fróðleiks eða þekkingar frá öðrum mönnum. Hún er ekki heldur fólgin í rökfræðilegum niðurstöðum. Hún er ekki sama og vísindi. Allt þetta er talið þroska mannsins nauðsynlegt. En það er ekki sá v ísdómur, sem höfundur Bagavad Gita á við. Sá, sem fer þessa leið, þarf aðeins að verða það, sem hann er og hefur alltaf verið! Hinn fullkomni vísdómur, sem gerir hann frjálsan býr og hefur alltaf búið með honum, getur því ekki vaxið eða þróazt eins og þekking, sem menn afla sér úr bókum. Hann hefur alltaf verið fullkominn. Það, sem virðist vöxtur hans eða þróun, er aðeins birting hans í æ ríkari mæli líkt og svið, sem birtist, þegar tjaldið er dregið frá, eða eins og ljós, sem fellur hægt inn í myrka stofu, þegar dyrum er lokið upp.

Tjaldið, sem liggur milli hugans og þessa djúpa, en dulda vísdóms, er ofið þráðum skynfæra, hvata og tilfinninga, sem skapa hugmyndirnar um **ég** og **mitt**. Þær hugmyndir vekja síngirni einstaklingsins og ágirnd hans og hann fær þannig löngun til að ná undir sig öllum þeim hlutum, sem hann girnist. Þetta

verður aftur orsök árekstra hans við aðra menn, sem einnig keppa eftir sömu gæðum. Þegar hann er svo hindraður í að fá það, sem hugur hans girnist, vaknar reiði hans og hatur, öfund og afbrýðissemi. Þessar kenndir hans verða að sjálfsögðu til þess, að skilningur hans myrkvast og hann fer villur vega. Þannig missir hann hina andlegu sýn sína, sem greinir milli hins rétta og hins ranga. Þegar svo er komið, hlýtur hann að vinna verk í blindni sinni, sem kalla yfir hann þjáningu og auðnuleysi.

Þetta er það, sem átt er við, þegar sagt er, að fáfræðin sé orsök allra yfirsjóna og alls gæfuleysis. — En þessi fáfræði er ekki sama og skortur skólamenntunar eða fróðleiks og þekkingar í venjulegri merkingu þeirra orða. Fáfræði merkir hér skort hins sanna vísdóms, sjálfsþekkingar.

Þessi aðskilnaður mannsins við hinn sanna anda sinn (sjálfið) er aðeins stundarfyrirbrigði skapað af sérstökum aðstæðum í heimi hverfulleikans. Bagavad Gita bendir á sömu leið og yoga-heimspekin til að sigrast á þessum aðstæðum og lyfta skýlu fáfræðinnar af augum hinnar æðstu vizku.

Maðurinn þekkir aðeins yfirborð vitundar sinnar. Takmark jñana-yoga er að þekkja hana alla.

Þriðja leiðin, sem kennd er í Bagavad Gita er leið hjartans og dýrkun fegurðarinnar. — Sú leið er á sanskrít kölluð bakti. Það er dregið af rótinni *bhaj,* að þjóna. Þjónusta við guðdóminn eins og hann birtist okkur í náttúrunni, mönnum og dýrum er kjarni þess. Þessi þjónusta er baktanum ekki hörð skylda, sem hann gegnir af ótta eða af metorðagirnd í von um endurgjald. — Hún er honum eðlileg og ljúf, sjálfsögð og óhjákvæmileg athöfn vegna þess hjarta, sem undir slær. — Hún birtist í ást móður til barns síns. Mannvinir eins og Florence Nightingale eru ímynd hennar. — Og hún birtist í starfi hins sanna listamanns. Móðirin, mannvinurinn og listamaðurinn vinna ekki verk sín vegna harðrar skyldu, sem á þeim hvílir eða í von um endurgjald. Að baki þeirra er dularfullt voldugt afl, sem höfundur Bagavad Gita kallar guð kærleikans. Þeir sem beina bænum sínum, lífi sínu og sál sinni til þessa máttar, hvort sem þeir vita það eins og trúmaðurinn eða vita það ekki eins og listamaðurinn, iðka hið sanna bakti og komast örugg-

lega á þann hátt að sama marki og þeir, sem halda jñana marga (leið þekkingarinnar) eða karma-yoga (leið starfsins).

Hver þessara þriggja leiða er farin, er mönnum í sjálfvald sett, — þó að hin síðastnefnda sé talin öruggust og beri skjótast ávöxt. — Annars verða menn að lifa lífi sínu eins og þeim sjálfum sýnist og þeir hafa bezt vit á.

Þegar guðinn Krisna hefur upplýst Arjuna um eðli þessa lífs og sagt honum frá þeim leiðum, sem hann veit liggja til æðri tilveru, býður hann honum að ganga út í lífið og baráttu þess . . . og gera það, sem honum sjálfum sýnist.

Bagavad Gita lætur það vera síðasta orð guðs til mannsins.

Guðdómurinn annast uppeldi mannsins með nærgætni og vizku hins mikla sálfræðings. Hann ætlast til, að maðurinn gegni hinu góða, en gætir þess um leið vandlega að ræna manninn aldrei sjálfri líftaug þróunar sinnar, frelsinu.